

Karataş, M. (2025). Hadi Taktaş'ın "Yeryüzü Oğullarının Trajedisi" üzerine. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 565-578.

HADİ TAKTAŞ'IN "YERYÜZÜ OĞULLARININ TRAJEDİSİ" ÜZERİNE

Muhammet KARATAŞ*

Öz: Hadi Taktaş, 1901 yılında dünyaya gelir ve otuz yıl süren kısa bir ömrün ardından 1931 yılında yakalandığı tifüs hastalığı nedeniyle vefat eder. Otuz yıllık ömrüne birçok eser sığdıran Taktaş, Kazan Tatar edebiyatında sembol isimlerden biri olur. Kaleme aldığı çalışmaları ile kendisinden sonraki nesle yol gösterici bir model hâline gelir ve Tatar şiirinin gelişmesinde de önemli rol oynar. Tatar Sovyet şiirinin kurucularından biri olan Hadi Taktaş'ın yazın hayatı 1916-1922 ve 1922-1931 olarak iki ana bölüme ayrılır. 1920'li yıllarda Tatar şiirinin merkezinde bulunan şair, birçok önemli eserini de bu dönemde yazar. 1921 yılında insan ve toplumun varoluşsal sorunlarına değindiği *Cir Ulları Tragediyasə* (Yeryüzü Oğullarının Trajedisi) eserinde, kutsal kitaplardan kıssaları kendi tarzıyla yorumlayarak Tatar toplumunun kültürel normlarını hayatın gerçekliğiyle harmanlayarak yeni bir bakış açısıyla aktarır. Antik trajedi geleneklerinin de izlerini taşıyan bu eserde, koro ile toplumu, kahramanlarla da bireyin kendisini temsil eden Taktaş, trajik çatışmayı dramatik formda derinlemesine işler. Bireyin iç dünyasını etkili bir şekilde yansıtan şair, dinsel mitleri ve trajik unsurları bir arada kullanarak Tatar şiiri için yeni bir biçim ve bakış açısı kazandırır. Eser, mahiyetindeki derinlik ve yenilikçiliği ile Tatar edebiyatında başyapıt eserler arasında yerini alır.

Anahtar Kelimeler: Hadi Taktaş, Tatar Edebiyatı, Tatar Şiiri, Yeryüzü Oğullarının Trajedisi

ON HADİ TAKTAŞ'S "THE TRAGEDY OF THE SONS OF THE EARTH"

Abstract: Hadi Taktaş was born in 1901 and passed away in 1931 due to typhus, ending a brief yet prolific life of only thirty years. Despite his short lifespan, Taktaş produced a significant body of work and became one of the emblematic figures of Kazan Tatar literature. Through his writings, he served as a guiding model for subsequent generations and played a vital role in the development of Tatar poetry. As one of the founding figures of Tatar Soviet poetry, his literary career is generally divided into two main periods: 1916–1922 and 1922–1931. During the 1920s, Taktaş stood at the center of Tatar poetic production and composed many of his most important works in this decade. In his 1921 tragedy *Cir Ulları Tragediyasə* (The Tragedy of the Sons of the Earth), he addresses existential issues concerning humanity and society. In this work, he interprets narratives from sacred texts in his own distinctive style, merging the cultural norms of Tatar society with the realities of life, and thus presents them from a novel perspective. Reflecting elements of ancient tragic traditions, this work employs the chorus as a representative of society and the heroes as symbols of the individual. Taktaş explores the tragic conflict in a profoundly dramatic form. By effectively portraying the inner world of the individual and synthesizing religious myths with tragic elements, he introduced a new aesthetic and philosophical outlook to Tatar poetry. With its thematic depth and innovative structure, this work is regarded as one of the masterpieces of Tatar literature.

* Okutman, Yunus Emre Enstitüsü, muhammet.karatasss@gmail.com,

ORCID: 0009-0004-4224-2267

Keywords: Hadi Taktaş, Tatar Literature, Tatar Poetry, The Tragedy of the Sons of the Earth

Tatar Sovyet edebiyatında şiir, tiyatro ve dram türlerinin gelişiminde önemli bir rol oynayan, aynı zamanda iyi de bir gazeteci ve tenkitçi (Polat, 2016, s. 78) olan Hadi Taktaş, 1 Ocak 1901 tarihinde Tambov eyaletinin Spassky bölgesinde bulunan Sırkıdı köyünde dünyaya gelir. Eğitimli bir aileye mensup olan Taktaş, annesinin şiire olan ilgisi sebebiyle küçük yaşlarda edebiyata özellikle de şiire karşı ilgi duymaya başlar. Eğitim hayatına dünyaya geldiği köydeki okulda başlayan Taktaş, ilerleyen dönemde daha modern ve çağa uygun şartlarda eğitim veren Peşle Medresesine geçer. 1913 yılının son dönemlerine kadar bu okulda eğitim görür (Boyarova, 2022, s. 3).

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı, Tatar toplumunu da derinden etkiler. Maddi imkansızlıkların ve iç huzursuzlukların yaşandığı bu dönem de Taktaş ailesi büyük zorluk çeker. Yaşanılan zorluklar ve maddi imkansızlıklar sebebiyle Hadi Taktaş, 1915 yılında henüz on dört yaşındayken ailesi tarafından Buhara'ya çalışması için gönderilmek zorunda kalır. Burada tüccarlık yapan akrabalarının yanına yerleşir ve 1918 yılının sonbaharına kadar Buhara'da kalır. Buhara yılları, Hadi Taktaş'ı ağırlıklı olarak Müslüman Türk kültürünün etkisinde düşünmeye ve eserlerini de bu doğrultuda şekillendirmeye yöneltir (Khabutdinova, 1999, s. 92). Bulduğu her boş vakitte edebiyata zaman ayıran Taktaş, düzenlenen tiyatro ve konserlere katılır, şiirler yazar. İlk şiirlerinden olan *Gazrailler* (Azrailler) ve *Karangi Tönnerde* (Karanlık Günlerde) eserlerini 1916 yılında Buhara'da kaleme alır.

1917 yılında nesir türü ve gazetecilikte de çalışmalara başlayan Hadi Taktaş, *Yeş¹ Buharalılar Cedit Örgütü²*ne üye olduktan sonra *Oluğ Türkistan* gazetesinde *Buhara'da Eğitim ve Öğretim İşleri* başlıklı makale yayımlar. Daha sonra güncel konuları ele aldığı birkaç makale daha yayımlayan Taktaş, gazeteciliğe de ilk adımını atmış olur (Velieva vd. 2010, s. 7). Aynı zamanda Orta Asya'daki aydınlanma hareketlerine de destek veren Taktaş, 1918 yılında Türkistan'ın içinde bulunduğu durumun konu edindiği *Türkistan Sahralarında* şiirini yazar.

1918 yılının sonbaharında Sırkıdı'ya dönen Hadi Taktaş, *Kükten Söralgenner* (Gökten Sürülenler) şiirini burada yazar. 1919 yılının sonbaharına kadar Sırkıdı'da bölge komitesinin kütüphanesinde müdürlük ve ilkokulda öğretmenlik yaptıktan sonra Orenburg'a giden Taktaş, gazetecilik faaliyetine Orenburg'da da devam eder. *Yoksullar Sözü* gazetesinde sorumlu sekreter olarak çalışmaya başlar. *Üterelğan Pəygəmbər* (Öldürülen Peygamber) ve *Açlık Patşa* (Açlık Padişahı) şiirlerini de burada kaleme alır (Boyarova, 2022, s. 3).

İdil-Ural bölgesinde yaşam koşullarının zorlaştığı ve gıda sıkıntısının yaşandığı 1920 yılı, Hadi Taktaş için de buhranlı bir dönemdir. Yaşadığı zorluğu Mahmud Maksuda'ya yazdığı mektubunda "Yapılacak bir şey yok. Yaşamak için para gerekir. Ve hayatım çok zor" sözleriyle anlatır (Yakhina, 2007, s. 85). 1921 baharında Taşkent şehrine taşınmak zorunda kalır. Bu dönem edebi eserlerinin inşasında bir canlılık görülen Taktaş'ın, şair kimliğinin özgün bir hal almaya başladığı dönemdir. Romantik eserlerini burada yaratır. Mitolojik ve sembolik imgelerle bireyin iç dünyasını özgürleştirdiği ve onu bir karabulut gibi saran kötü güçlere, dinî batıl inançlara ve sosyal adaletsizliğe karşı bir sitem olarak *Onıtılğan Ant* (Unutulan Yemin), *Külegeler* (Gölgeler), *Taň Kızı* (Tan Kızı), *Urman Kızı* (Orman Kızı) ve *Cir Ulları Tragediyase* (Yeryüzü Oğullarının Trajedisi) eserlerini kaleme alır (Boyarova, 2022, s. 4). Özellikle *Gölgeler* şiiri binlerce kilometreye uzanan ve İdil-Ural topraklarını da kapsayan açlık felaketinin izleri üzerine yazılır (Galimullin, 2019, s. 184). Ayrıca yine burada Batı Avrupa edebiyatını yakından tanıma fırsatı bulan Taktaş, Ceditçilik hareketinden de etkilendiği bu dönemde şiirde imge, gelenek ve dil bakımından Avrupa romantizmine

¹ Yeş: Tatar Türkçesinde "genç".

² 19. yüzyılın sonlarında monarşik düzene tepki şeklinde ortaya çıkan ve Usul-i Cedit okullarıyla özdeşleşen hareket oluşumudur (Öztürk, 2016, s. 97).

yakınlaşır. Şairin hayatındaki bu ilk üç dönem olarak düşünebileceğimiz 1916-1918 Buhara, 1918-1919 Sırkıdı ve 1919-1922 Orenburg-Taşkent yılları, Taktaş'ın edebi kişiliğinin şekillenmeye başladığı ve tamamlandığı dönemdir (Khabutdinova, 1999, s. 92).

1922 yılında birkaç ay Moskova'da kalan Hadi Taktaş, aynı yılın son çeyreğinde Kazan'a gelir ve artık hayatının son dönemine kadar burada kalır. İlk şiir kitabı *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi ve Diğer Şiirleri* 1923 yılında yayımlanır. Yine 1923 yılında sahnelenen *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi* oyununda, "İdea" olarak adlandırdığı kahramanı Hadi Taktaş'ın kendisi oynar (Ganieva, Yarullina ve Sammarova, 2007).

Hadi Taktaş'ın şairliğinin ustalık dönemi olarak düşünebileceğimiz dönem, Kazan dönemidir. Bu dönemin erken evresi Taktaş için isyankar dönem olarak düşünülür. Halit Gali, isyanizmi, özgürlük için savaşan, yeryüzü ve gökyüzündeki kötülöklere karşı çıkan, yaratıcı ve mücadeleci bir kahramanın ön plana çıktığı bir aşama (Khabutdinova, 1999, s. 92) olarak tanımlar.

Taktaş Kazan'a geldikten sonra bir süre Tatar tiyatrosunda suflör olarak çalışır. 1922-1923 yıllarında kaleme aldığı *Bakçaçılar* (Bahçeciler), *Edebî Ökiyat* (Edebî Hikâye), *Gıysyan* (İsyan), *Yanar Tavlar* (Yanar Dağlar), *Pasha Çaynarı* (Paskalya Çanları) vb. eserlerinde önceki dönem romantik isyankar motifler görülse de 1923 yılından itibaren eserlerinde hayatın gerçeklerinin tasviri daha da ağır basar ve şairliği de yaratıcı yeni bir kimliğe dönüşür (Boyarova, 2022, s. 4).

1924 yılı Hadi Taktaş'ın şiir anlayışının dönüm noktası olarak değerdendirelebilir. Toplumsal meselelere bir baş kaldırı olarak dikkat çeken bu dönemde Taktaş'a göre insanların çektiği acılar, yöneticilerin onlara verdiği sözlerin aldatmasından ibarettir. Aynı yıl kaleme aldığı *Sırkıdı Avılı* (Sırkıdı Köyü) şiirinde geçmiş ile gelecek arasındaki bağın koptuğundan bahseden şairin aynı zamanda vatan sevgisi de dikkat çeker (Karataş, 2024, s. 9).

Lenin'in beklenmedik ölümü, Rusya halklarının üzerinde büyük etki yaratır. Toplum üzerinde oluşan derin duygusal ve felsefi ruh hali Hadi Taktaş'ı da etkiler. Bu dönemde felsefi bir bakış açısıyla ve karmaşık ruh haliyle *Gasırlar hem Minutlar* (Yüzyıllar ve Dakikalar), *Davıldan Soñ* (Fırtınadan Sonra), *Yugalğan Cırlar* (Kayıp Şarkılar), *Taş Şigırlar* (Taş Şiirler) gibi halkçı ve lirik şiirleri kaleme alır. Yine gençliğe, aşka ve hayatın güzelliklerine de dem vurduğu 1927 yılında *Bügéngé Maturlık* (Bugünkü Güzellik) ve *Mehebbet Tevbesé* (Aşk Tövbesi), 1929 yılında *Mokamay* ve *Alsu* gibi lirik eserleriyle de Tatar şiirinin 1920'li yıllarına damga vurur. Bu dönemde Taktaş'ın popülaritesi hızla artar. Halkın duygu ve düşüncelerini, hayal ve arzularını ilhamla dile getiren bir tribün şairi olarak tanınır (Boyarova, 2022, s. 4).

Tatar edebiyatında bir dönemin kurucusu olan Hadi Taktaş, yenilikçiliği ve yetkin kalemıyla dikkatleri üzerinde toplar. Özgürlük ve sosyal adalet kavramları ile toplum üzerinde büyük yankı uyandıran şair, cesur kalemi ile gelecek nesillere rol model olur. 1931 yılına gelindiğinde *Kıláčakkə Hatlar* (Geleceğe Mektuplar) şiiri üzerinde çalışmaya başlayan Hadi Taktaş, on mektup şeklinde planladığı bu eserinde içinde bulunduğu dönemi, karmaşık toplumsal ve ahlaki sorunları ve kuşakların kaderini felsefi düşüncelerle işlemeyi düşünür. Fakat yalnızca üç bölümünü yazabilen Taktaş, eserini tamamlayamaz. Ancak tamamlayamamasına rağmen sadece üç bölümü ile bile Tatar şiirinde yeni bir dönemin, sosyalist gerçekliğin lirik epik eserini yaratma açısından en başarılı deneyimlerden biri olarak kabul edilir (Boyarova, 2022, s. 5).

Hadi Taktaş'ın eserleri, Tatar Sovyet şiirinin doruk noktalarındandır. Yazar, büyük devrimin ve sosyalizmin inşa yıllarının sert romantizmini, o dönem toplumunun ruhsal güzelliğini sanatsal olarak yansıttığı çeşitli türlerdeki eserleriyle Tatar edebiyatı tarihinde yeni bir sayfa açar. Şiirde klasik anlayışın aksine modern bir anlayışı benimseyen Taktaş, sosyalist realizmin yeni ilkelere dayandığı edebiyatın temel taşlarını döşemede büyük katkı sağlar. Eserlerinde duygusal ve coşkulu üslubu dikkat çeker (Həsənov, vd., 1975, s. 9). O, ruhu ve

ahengiyle halkçı şiir anlayışında kendine özgü bir şiir okulu oluşturup birçok şairin yetişmesinde ve olgunlaşmasında olumlu etki yaratır. Hâlen etkisini kaybetmeden sürdüren Taktaş'ın, geleneklerinin incelenmesi ve tiyatro alanındaki başarılı deneyimlerinin yaratıcı şekilde özümsemesi günümüzde de devam eder.

1. Yeryüzü Oğullarının Trajedisi Eseri

Yeryüzü Oğullarının Trajedisi, Hadi Taktaş'ın uzun yıllar boyunca üzerinde çalıştığı, derinlemesine düşündüğü ilk büyük felsefî eseri olma özelliğini taşır ve yayımlandığı tarihten itibaren özellikle Rusya sahasındaki Tatar edebiyatı araştırmacılarının ilgi odağı olur. Birkaç yıl öncesinde birbirinden bağımsız manzum parçalar hâlinde yazmaya başladığı eserini, dünya görüşünü, şiirdeki ustalığını ve bireyin dünya üzerindeki rolünü ortaya koyduğu altı bölüm şeklinde yazdıktan sonra 1921 yılında nihayete ulaştırır. Hatip Gosman'ın belirttiği üzere Hadi Taktaş *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi* eserini 1915 yılında yazmaya başlar ve ilk deneme şiirlerinin arasında Kâbil ve Hâbil hakkında bir şiir de kaleme alır. Ayrıca söz konusu eserini 1918 yılında Buhara'da ve 1920 yılında Orenburg'da da yazmaya devam eder (Şaehov, 2016, s. 56). Taktaş'ın bu eserinde Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın ebedî tasvirlerine başvurması, kendi bakış açısıyla değerlendirdiği insanın yükselişi ve düşüş sebeplerini de okuyucuya aktarır (Khabutdinova, 1999, s. 89). 1923 yılına gelindiğinde eserin nihai hali yayımlanır ve edebiyatı ilgi duyan gençler arasında büyük bir etki yaratır. Birçok gencin şiire ilgi duymasına neden olan bu eser hakkında Hasan Tufan'ın “bizi edebiyata Hadi Taktaş davet etti. Onun *Yer Oğulları Trajedisi* çıktıktan sonra edebiyata gelmemek imkânsızdı.” sözleri de eserin halk üzerindeki etikini gösterir (Kurban, 2013).

1923 yılında ayrı bir kitap olarak yayımlanan *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi* eseri, aynı yılın 12 Nisan tarihinde de Tatar Devlet Tiyatrosu tarafından sahneye konur. Bu sahnede eserdeki İdea karakterini Taktaş'ın kendisi oynar. Şairin bu rolü kendinin oynaması da antik Yunan trajedisi yazarları Aiskhylos ve Sophokles'in geleneklerine bir gönderme olarak dikkat çeker (Şaehov, 2016, s. 57). Bu durumdan da anlaşıldığı üzere Hadi Taktaş, eserini kaleme alırken klasik trajedi geleneklerine uyduğu anlaşılmaktadır. Şairin bu eserinde sosyal adaletsizliğe isyanı açıkça anlaşılmaktadır. Mahmud Maksud'un “şair, dinî bir efsane olan Kâbil ve Hâbil hikayesinden faydalanarak Âdem oğlu Kâbil'in tanrılara, kanunlara ve yoksulluğuna karşı başlattığı mücadeleyi çok usta bir kalemle tasvir ediyor.” sözleri de eserin içeriğindeki isyanı vurgulamaktadır.

Eser hakkında yapılan değerlendirmelerin birçoğu, *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi* eserini dram şiir türüne dahil etmektedir. Ancak başlıktan da anlaşılabacağı üzere eserin trajedi türüne daha yakın olduğu ve Taktaş'ın da böyle düşündüğü anlaşılmaktadır. Şair eserinin başlığında, türünü açıkça belirtmiş ve okuyucuya bunun bir trajedi olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Nitekim bu tezi güçlendiren unsurlar ise eserde yer alan “yaratılış ve günaha düşüş”, “kurban ve suç” gibi tematik motiflerdir. Eserin temelini bu motifler oluşturur. Trajik olayların özünü ise kahramanın suç teşkil eden seçimleridir.

Hadi Taktaş'a göre Âdem tarafından istenmeden işlenen suç, Kâbil'in hikayesindeki dönüm noktasıdır. Dolayısıyla eserdeki olay örgüsünün odak noktası da suçtur. Hâbil'in kurban olması, Kâbil'in Âdem ile Eklime'nin de Hâbil ile çekişmeleri ve trajik çatışma olay örgüsünün itici gücüdür. Özellikle eserinde yer verdiği koro imgesiyle antik çağ ile kurduğu bağı güçlendiren Taktaş, dramada unutulmaya yüz tutmuş olan müzikal lirik drama anlayışını da modern bir bakış açısıyla canlandırmaya çalışır. Eserin başında okuyucunun karşısına çıkan koro, trajedinin habercisidir. Daha sonra sahnede sırayla Âdem'in oğulları korusu ve melekler korusu yer alır. Bu bölümde koro ve kahramanlar arasındaki hiyerarşik yapı dikkat çeker. İnsanın üstünlüğü kahramanların özelinde koroya karşı vurgulanır (Habutdinova, 2015, s. 270).

Yeryüzü Oğullarının Trajedisi eseri üzerine yapılan çalışmaların sonucunda bazı araştırmacılar, Hadi Taktaş'ın eserinde İngiliz şair Lord Byron'un *Kâbil* isimli dramatik eserinden ilham aldığını düşünmektedir (Habutdinova, 2015, s. 271). Tevrat ve Kuran'ın kaynağında eserdeki olayları Tatar toplumunun sosyal durumuna uyarlayan Taktaş, kahramanları gökten yeryüzüne indirir. Eserin prototipi olan kutsal kitap ile olan diyalog, başlıktan itibaren başlar ve okuru dünyanın yaratılışı ile insanın yeryüzüne düşüşüne yönlendirir. Eserde birçok defa tekrarlanan yeryüzü oğullar ve trajedi kavramları eserin tamamı boyunca göndermelerde bulunur. Bu durum da eseri kutsal kitaplardaki formu ile şairin kendi tarzını harmanlayarak anlatı metaforuna dönüştürür.

2. Eser Üzerine Bir İnceleme

Hâbil, Kâbil ve Eklime, Âdem ile Havva'nın çocuklarıdır. Kâbil ve Eklime ikiz kardeşler. Eklime diğer kardeşi Hâbil ile nişanlanır ve Kâbil'de bu duruma karşı çıkıp kabullenmez. Eklime'yi kıskanıp Hâbil'i öldüren Kâbil, babası Âdem'in bedduasına uğrar ve hayatını yalnızlık içinde geçirmek zorunda kalır.

Eserdeki temel çatışma da Kâbil ile Tanrı arasında geçer. Tanrı imgesi eserde doğrudan müdahil değildir ve her şeyden üstün olarak büyük bir güç olarak tasvir edilir. Eserin merkezinde Âdem, Havva ve onların çocukları Kâbil, Hâbil, Eklime, Kanun-Cebrail, Azrail ve Mikail bulunur. Âdem, Havva, Kâbil, Hâbil ve Eklime yeryüzünde yaşarken diğer karakterler gökyüzünde yaşar. Yer ve gök arasında cereyan eden olaylarda yeryüzü çocuklarını göğe karşı isyan ettiren ise cennetten kovulmuş olan İdeya yani şeytandır.

Eser korku ve karamsar tasvirlerle başlar. Gün uzak, gökler karanlıktır. Cihan, yer, gök uyur.

Төн. Ерак күкләр караңгы.
Йоклый тынлыкта жиһан,
Йоклый жир, йоклый акыл,
Йоклый мәхәббәт һәм иман...
Йоклый Алла, йоклый жир-күк,
Бар табигать йоклаган,
Йоклаган ай да – бүген төн
Каф тавыннан чыкмаган.
Чыкмаган...
Тик янар таулар бүген, төн
Туктамыйча, ут ата, –
Ут ата, аксыл төтеннәр,
Болганып утлар белән,
Нәкъ томан жиргә ята... (Taktaş, 2007, s. 21)

*Gece uzak gökler karanlık.
Uyuyor sessizlikte cihan,
Uyuyor yer, uyuyor akıl
Uyuyor sevgi ve iman...
Uyuyor Allah, uyuyor yer-gök,
Bütün tabiat uyumuş
Uyumuş ay da bugün gece
Kaf dağına çıkmamış
Çıkmamış...
Tek yanar dağlar bugün, gece
Durmadan ateş saçar
Ateş saçar, beyazımsı dumanlar,
Karışıp ateşlerle
Tam sis çökmüş yere...*

Fakat aslında uyumuyorlardır. Devamındaki mısralarda yanan dağlar ateş saçar, kaplan kükremeleri, ayı, kurt sesleri ve yılanın ısıkları duyulur.

Төнгә золмәттән адаштым,
Мин бу тауларга кереп;
Тапмадым бер жир кунарга,
Төн бue шунда йөрөп.
Һәр тарафта коточыргыч
Юлбарыслар ыжгыра,
Баскан эз дә куркыныч, –
Уклы еланнар сызгыра (Taktaş, 2007, s. 22)

*Gece karanlığından kayboldum,
Ben bu dağlara girip;
Bulmadım bir yer konuşacak,
Gece boyunca dolaşarak
Her tarafta korkunç
Kapanlar hırlıyor,
Bastığın iz de korkunç
Ok gibi yılanlar ısıklıyor...*

Soğuk bir mağarada sevgilisi Eklime ve kardeşleri açlıktan ıstırap içindedir. Onlar için endişelenen Kâbil, avlanmaya çıkar ve hiçbir hayvan yakalayamaz. Sevgilisi ve kardeşleri için

endişelenir, bunalıma girer. Ruhsal karamsarlığa düşen Kâbil, karanlık gecede kaybolur ve Tanrı'dan şefkat diler. Fakat cevap alamadığı Tanrı'ya kızgınlıkla sitem eder:

Кемгә сузсам да кулымны,
Мәрхәмәт, шәфкать теләп,
Кулларым буш кайтарылды,
Сүнде рухта бар теләк...
Бар да дошман (Taktaş, 2007, s. 24)

*Kime uzatsam da elimi,
Merhamet, şefkat dileyip,
Ellerim boş bırakıldı,
Söndü ruhta tüm istek...
Herkes düşman!*

İlerleyen bölümde İdea, Kâbil ile konuşmaya başlar. Ona yakınlaşarak aydınlık ülkeden, mutluluktan ve özgürlüğün egemen olduğu yerden bahseder. O ülkede refah içinde yaşayan halkı anlatır.

Монда аллалар, залимнәр,
Кимсенеп торма елап...
Әйдә бу илдән еракка,
Нурга әйдә, әйдә син
Якты илгә – кайсы илдә
Сахралар иркән вә киң (Taktaş, 2007, s. 24)

*Burada Allahlar, zalimler,
Ezilmiş hissedip durma ağlayarak...
Haydi bu ülkeden uzağa,
Işığa haydi, haydi sen
Aydınlık ülkeye hangi ülkede
Sahralar ferah ve geniş!*

Kâbil'in İdea'ya olan ilgisi artmaktadır. Rüyalarında daima mutluluğun ve güzelliğin içinde gördüğü bu silüetin kim olduğunu da merak etmeye başlar. Çünkü Kâbil rüyalarında aydınlığın içerisinde güller arasında gördüğü silüetin refahın ve özgürlüğün olduğu ülkesinden olduğunu düşünmektedir. Taktaş bu bölümde Kâbil'in ruhsal dengesizliğinin ve bilincini bulanıklaştıran ve onu meftun eden “ateşli gül” imgesine yer verir. Bu ateşli gül ışık saçan aydınlık bir varlıktan ziyade Kâbil'in zihnini meşgul eden bir afyondur.

Һәрвакытта төшләремдә
Мин сине шатлык белән
Гөл-чәчәкләр уртасында,
Якты бер илдә күрәм...
Кем син, әй, рух, барлыгымны
Мәфтүн иткән утлы гөл?
Кем жиберде монда сине? (Taktaş, 2007, s. 25)

*Her zaman düşlerimde
Ben seni mutlulukla
Güller arasında
Aydınlık bir ülkede görüyorum...
Kimsin ey, ruh, varlığımı
Meftun eden ateşli gül
Kim gönderdi buraya seni?*

Bu güzelliklerle tasvir edilen ülke Kâbil'in ilgisini çeker ve içinde bulunduğu durumla kıyaslama yapar. Nitekim eşitsizlik ve adaletsizlik çatışması başlar. Kâbil bu bölümde bahtsızlığının sebebini merak eder ve İdea'ya sorar:

Ник, алайса, ул сарайда
Әллә кемнәр шатланып
Көн күрәләр дә? –
Нигә без соң, монда золмәттә калып,
Бер кабым ашка моңаеп,
Канлы күз яшыләр белән
Мәңге михнәттә, газапта?
Әйт, бөөк рух! Мин көтәм (Taktaş, 2007, s. 26)

*Neden öyleyse o sarayda
Birileri neşeyle
Gün geçirir de
Niye biz burada karanlıkta kalıp
Bir lokma aş muhtaç
Kanlı göz yaşları ile
Ebedi mihnette, azapta?
Söyle, büyük ruh! Bekliyorum.*

İdea, Kâbil'in talihsizliğinin ve içinde bulunduğu durumun sebebini ise Tanrı'ya itaat etmesi, kölelik ve korkaklıkla alakalı olduğunu söyler.

Чөнки сез – коллар,
Рәхимсезләр кулында кан сыгып
Көн күрәсез, мәлганәт*
Вәхши Ходайга буйсынып.
Уйный ул күктән торып,
Сезнең газаплардан көлә (Taktaş, 2007, s. 26).

*Çünkü siz kullar
Merhametsizler elinde kan sıkarak
Yaşam sürüyorsunuz melunlar
Vahşi Tanrı'ya boyun eğerek
Oynuyor o gökte durup,
Sizin acılarınıza güler.*

Açlık ve sefalet içinde olan toplumun azap içindeki durumuna isyan eden Kâbil, Tanrı'ya hesap sorar. Ardından içinde bulunduğu bu karanlık durumdan bir kurtuluş yolu aramaya başlar ve yine İdea'ya sorar:

Бармы соң бер юл	<i>Var mı acaba bir yol</i>
Бу золмәттән сәғадәткә таба? (Taktaş, 2007, s. 27)	<i>Bu zulmetten mutluluğa doğru</i>

Tanrı'nın olmadığı, köleliğin ve adaletsizliğin bulunmadığı o ülke uzaktadır ve tehlikelidir. Oraya yalnızca korkusuz ve acımasız olanlar erişebilmektedir. Kâbil'in rüyalarında ve hayal dünyasında ışıkların içinde bir silüet olarak beliren İdea, onu isyana sürükler ve içsel çatışmalarına sebep olur.

Юллар озын, һәм юлларын	<i>Yollar uzun ve yolları</i>
Каплаған гүрләр-каберлекләр,	<i>Kaplamış mezarlar, kabristanlar</i>
Булса синдә көчле жан,	<i>Varsa sende güçlü ruh</i>
Булса рәхимсез кулларың,	<i>Eğer merhametsizse ellerin</i>
Әйдә оч! Бергә ачарбыз	<i>Hadi uç, birlikte açarız</i>
Без сәғадәт юлларын... (Taktaş, 2007, s.27)	<i>Biz mutluluğun yollarını</i>

Eserin devamında Eklime, Kâbil için endişelenir. Çünkü o hiç iyi bir durumda değildir. Geceleri uyuyamaz, bir yerlerde dolaşır ve karanlıkta kaybolur. Zira sevgilisi ve kardeşleri zor durumdayken bu ruh haline sahip olması da doğaldır. Avlanma konusunda da şansı gülmeyen Kâbil'in bahtı da gülmez. Karamsar bir ruh haline sahip olmasına rağmen az da olsa umudu vardır. Allah'tan gelecek bir yardımı beklemektedir. Fakat İdea ile karşılaşan Kâbil, onunla konuşmasının ardından umudunu tamamen kaybeder. Gökten beklediği cevabı alamayan Kâbil'in ruhsal bunalımını ve çektiği acıyı Eklime'ye anlattığı bölümden anlaşılmaktadır.

Әкһлимәм! Мин йоклый алмыйм,	<i>Eklimem ben uyuyamıyorum,</i>
Төн йокымнан уйганам, –	<i>Gece uykudan uyanıyorum,</i>
Уйганам да, нәкъ юләр-шашкан кеше, –	<i>Uyanıyorum da deli divane biri,</i>
Кан елыйм, беркем дә белми, –	<i>Kan ağlıyorum kimse bilmiyor,</i>
Мин тәмуғларда янам! (Taktaş, 2007, s. 29)	<i>Ben cehennemlerde yaşıyorum.</i>

Ayrıca Kâbil'in günaha düşüş kıssasına yapılan ilk gönderme, geçti yıllar monoloğunda karşımıza çıkar. Kâbil'in burada Allah'ın buyruklarına uygun bir şekilde yaşadığı anlaşılmaktadır.

Үтте еллар... Мин сабыр итем,	<i>Geçti yıllar... Ben sabrettim,</i>
Түзеп тордым һаман.	<i>Bekledim durdum hep.</i>
Күз тегәп, шәфкать көтеп,	<i>Gözlerimi dikerek, şefkat bekleyip,</i>
Күккә, гарешләргә табан.	<i>Gökte, cennetlere doğru,</i>
Тик минем көткән бәхет,	<i>Ama benim beklediğim baht,</i>
Шатлык-өметләр алдады,	<i>Mutluluk-ümitler aldattı.</i>
Мәрхәмәтсез Тәңрегә	<i>Merhametsiz Tanrıya</i>
Һичбер теләгем бармады, –	<i>Hiçbir dileğim varmadı,</i>
Өстебездән мәңгелек каргыш	<i>Üstümüzden ebedi bir laneti</i>
Газабын алмады. (Taktaş, 2007, s. 31)	<i>Gazabını almadı.</i>

Kâbil'in hayatında buraya kadar olan kısımlarda karmaşık bir rüya ve hayalden ibaret olan durumlardan ibarettir. Bu ana kadar Tanrı'nın buyruklarına uygun bir şekilde yaşayan Kâbil'in, artık sabrının tükendiği ve tahammülünün kalmadığı görülmektedir:

Юк. Житәр!	<i>Hayır, yeter!</i>
Кылмыймын мин, кимсенеп,	<i>Yapmayacağım ben aşağılanarak</i>
Сәждә аңа моннан битәр (Taktaş, 2007, s. 34)	<i>Secde ona bundan sonra.</i>

Artık Kâbil Tanrı'ya boyun eğmek istemez. Onun zalim ve merhametsiz olduğunu düşünür ve adaletsizliğe baş kaldırır. Fakat Eklime Kâbil'in bu haline çok üzülür ve onun için endişelenir. Tanrı'ya boyun eğmesi için Kâbil'i uyarır. İdea'nın onun için çizdiği yolun Kâbil'i cehenneme götüren bir yol olduğunu sezer.

Юк, рәхимле, алтыным! Кил,
Тел тидермә Аллага.
Тотма юл, саклан, жаным,
Янган тәмулларга таба.
Анда утлар (Taktaş, 2007, s. 32)

*Hayır, merhametli canım! Gel
Allah'a dil uzatma.
Tutma yol sakın canım
Yanan cehennemlere doğru
Orada ateşler.*

Eklime'nin uyarıları da Kâbil'in düşüncelerini değiştirmez ve göğe lanetler yağdırmaya devam eder. Âdem'in diğer çocukları ve melekler Kâbil'i savunup Tanrı'nın huzurunda tövbe ederler. Fakat tövbe etmelerine rağmen Kanun (Cebrail) yere iner. Tanrı ona Eklime'yi Hâbil'e vermesini emretmiştir. Kâbil ise bu bölümde sevgilisini lanetli ülkeden İdea'nın bahsettiği Tanrıları olmayan aydınlık ülkeye gitmeye davet eder. Ancak Eklime bu duruma karşı çıkar. Kâbil özgürlükler diyarına yönelirken Eklime kölelik zincirini kıramaz ve Tanrı'nın gazabından korkarak mahkumiyete devam eder. Bu duruma çok öfkelenen Kâbil de artık tamamen dinden döner.

Сәждә аңа моннан битәр...
Ул – залим... Сырган аның
Хөкемен мәкерләр, хәйләләр...
Бушка китте күп минем
Елап кылган сәждәләр... (Taktaş, 2007, s. 34)

*Artık ona secde etmiyorum...
O zalim... Sinsice onun
Hükmü, Kurnazlığı, hileleri...
Boşa gitti çok benim
Ağlayarak yapılan secdelerim...*

Kâbil ile Eklime birbirlerini büyük bir aşkla severler. G. Rəhim bu durumu “Kâbil'in düşman ve sevimsiz bir çevre içinde tek dayanağı, tek aydın noktası Eklime'ye olan sevgisidir. İşte bu sevgi, ona yaşam mücadelesinde güç verir” şeklinde özetler (Şaehov, 2016, s. 64). Eklime, Kâbil'in İdea'nın vesveselerine kandığını anlayınca onu uyarır fakat ikna edemez. En sonunda o da Kâbil'in dediklerine ikna olur ve onunla birlikte gitmeye karar verir. Ancak Tanrı Kanun'a çoktan emrini vermiştir ve bu gerçek artık değiştirilemez. Eklime Hâbil'e verilecektir.

Eserde çok kısa bir süre görülen İdea, kalbine şüphe ve tereddüt düşen Kâbil'e vesveselerle birlikte cennetten çalınan kılıcı verir ve kaybolur. Cennetten çalınan kılıç soğuk ve belalıdır. İyilik getirmez. Bu sebeple kılıç insan eline geçer geçmez Azrail yeryüzüne iner.

Мин бүген төннән алып
Жир йолдызында мәңгегә
Кан түгеп, жаннар алырга
Тезләнеп антлар белән
Вәгдә бирдем Тәңрегә (Taktaş, 2007, s. 46)

*Ben bugün geceden itibaren
Yeryüzünde sonsuza dek
Kan döküp, canlar almak için
Diz çökerek yeminlerle
Söz verdim Tanrı'ya.*

Eserde Âdem ve Havva monologlarında günah motifine tekrar dönülür. Bu bölümde Âdem ve Havva Tanrı'dan Kâbil'i affetmesini ister. Âdem ile Havva'nın günah hikayesinin aralıklı olarak anlatıldığı bu bölümlerde Hadi Taktaş, Âdem'in günahını da konu edinen ve bu günahından dolayı da çocuklarından af dilediği bir dize ekler.

Әй бәхетсез улларым!..
Мин китердем жиргә бу
Хәсрәт, газапларның барын;
Капладым сезгә ачылмаска
Сәгадәт юлларын...
Булса сезнең күңлегездә
Өз генә шәфкать әгәр, –
Кичереgez!.. Йә, карт атагызны

*Ey bahtsız Oğullarım!
Ben getirdim yere bu
Bütün kederleri ve ıstırapları
Kapattım size açılmamak üzere
Saadet yollarını...
Varsa sizin gönlünüzde
Azıcık merhamet eğer,
Bağışlayın yaşlı babanızı*

Менә таптагыз, жиргә салып, сез
Сез көлгә дүнгәнгә кадәр! (Taktaş, 2007, s. 51)

*Beni ayaklarınız altına alıp yere serin
Siz küle dönene kadar!*

Sadık bir kadın olan Eklime, ne olursa olsun Kâbil'i sevmeye devam eder ve başka hiçbir şeyle ilgilenmez. Dolayısıyla o da felakete sürüklenir. Eserin son bölümlerine gelindiğinde kini ve isyanı artan Kâbil, Hâbil'i hançerle öldürür. Daha sonrasında Hâbil'i öldürdüğü için Pişman olan Kâbil Tanrı'nın Azrail'e vermiş olduğu emre isyan ederek intihar eder.

Кол булып тусам да жирдә,
Буйсынып күк әмренә,
Инде белегез: мин аны жиңдем
Хәзер һәм, шатланып,
Үз теләгем берлә чәнчим
Хәнжәремне бәгъремә (Taktaş, 2007, s. 57)

*Kul olup doğsam da yeryüzüne
Boyun eğerek göğün emrine
Artık bilin ben onu yendim
Şimdi ve mutlulukla
Kendi isteğimle saplıyorum
Hançerimi bağırma!*

Bu bölümde anlaşıyor ki Kâbil'in öz iradesi ön plandadır. Fakat Hâbil'i öldürmesiyle birlikte yeryüzünde ilk kez insan kanı dökülür ve gelecek nesiller için bu bir felakettir. İşlenen bu cinayet, yeryüzünde savaşların, cinayetlerin ve katliamların başlaması anlamında gelmektedir. Netice olarak artık insanoğlu kendi türüne karşı savaşmaktan, onu öldürmekten tereddüt etmeyecektir. *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi* eserinde Kâbil, açıkça kulluğa ve göklerden gelen baskıya karşı çıkar. Onu, insanlığın ruhsal özgürlüğe yönelme arzusunu yansıtan bir sembol karakter olarak da değerlendirmek mümkündür (Şaehov, 2016, s. 65). Ayrıca Kuran'daki kıssada bulunan karakterter farklı olarak Kâbil hemen pişman olmaz (Habutdinova, 2015, s. 272). Onun başkaldırısı giderek artar ve son sınıra kadar devam ettirir. Kâbil'in trajik sonu, bahtı hep acılarla dolu olan romantik kahramana özgü bir imgedir. Kâbil'in kendi hayatına son vermesi, kahramanın benliğini bir kez daha ortaya koyması mıdır, kardeşini öldürmüş olmanın vicdani yükü müdür ya da büyük mücadelelerin ardından ulaştığı sonucun yanlış olmasından dolayı duyulan pişmanlık mıdır? Kahraman öldükten sonra gökten gelen kahkaha bir anlam taşımaktadır. Kâbil'in intihar ettiği hançer, İdea'nın cennetten çaldığı ve "soğuk" olarak imgelenen kardeş katline vesile olur (Habutdinova, 2015, s. 273). Acaba Kâbil'in ölümü de bu hançerin intikamı mıdır? Bu belirsizlik de tam olarak Kâbil'in kaderi gibidir ve esere göre bir soru işareti olarak kalır.

Hadi Taktaş, eserinde yeryüzü oğullarının özgürlükten yoksunluklarını ve ruhen kölelik içinde yaşamalarını imgesel ifadelerle okuyucuya aktarmaktadır. Yaşananların gerçek nedenleri üzerine eğilen şair okuyucuya, kahramanın doğduğu günden itibaren son güne kadar hayatının nasıl şekillendiğini aktarır. Eserin tamamına bakıldığı zaman Kâbil'i anlayan ve ona hak veren kimse yoktur. O öldükten sonra onun düşüncelerini devam ettirecek olan ise İdea'dır.

Тез чүгәр алдымда бар көчләр,
Мәләкләр, аллалар!
Күктә канлы Алла булса,
Жирдә башка Алла бар (Taktaş, 2007, s. 58)

*Diz çöker önümde bütün güçler
Melekler, Tanrılar!
Gökte Kanlı Allah varsa,
Yeryüzünde başka bir Tanrı var!*

İdea'nın başka Tanrı olarak kastettiği kendisidir. Kâbil gibi daha nicelerini kontrolü altına alacak ve daima istediğini yaptıracaktır. Dünyanın yaratılışı ve ilk günah üzerine kurulu İncil kıssası, eserde Âdem'in oğulları hakkındaki kıssaya yapılan bir gönderme ile tamamlanır. H. Taktaş, Kâbil ve Hâbil hakkında özgün bir yazar miti oluştururken, bilinçli olarak kurban sahnesini metne dâhil etmez. Okuyucuyu "Tanrı neden Kâbil'in kurbanını kabul etmedi?" gibi İncil'e özgü bir muammayı düşünmeye çağırmaz. Onun yerine, insanın özgürlüğe duyduğu tutkunun ne derece çelişkili olabileceği üzerine düşündürmek ister (Habutdinova, 2015, s. 271). *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi* eserinin temelini bireyin toplum adına isyana kalkışmasıyla gökle arasındaki çatışma oluştur. Taktaş, Kâbil'in iç dünyası ile

ilgilendir ve dikkatini tamamen Tanrı'ya baş kaldıran Kâbil'e yöneltir. Dolayısıyla eser boyunca onun haksızlığa ve adaletsizliğe olan isyanını gözlemlenir. Hadi Taktaş zulme karşı isyanı yüceltirken aynı zamanda da isyan edenlerin karşılaştığı ahlaki ikilemleri de okuyucunun gözleri önüne serer. Haksızlığa karşı gerekli olan bu mücadele insanlığın onuru ve bağımsızlığı için gereklidir ancak acı ve ölüm getiren ahlaki bedelleri de beraberinde getirmektedir (Habutdinova, 2015, s. 272).

Yeryüzü Oğullarının Trajedisi eseri iki farklı katman üzerinden değerlendirilebilir. İlk katmanda dinî-mitolojik bir temel üzerine kurulu olduğu anlaşılan eserde ikinci katman olarak ise kaleme alındığı dönemin şartları ve yapısına bağlı olarak tarihsel gerçeklik vardır. Yer ve gök arasındaki çatışmanın temelinde şekillenen eser (Şaehov, 2016, s. 66), din ve mitolojik imgelerle soyut manada maneviyatın göstergesidir. Tarihî gerçeklik ve toplumsal imgelerle ise somut mana da maddî göstergedir.

Hadi Taktaş, hayatı boyunca birçok mezalime şahit olur. 1918 yılında Buhara'da Müslümanların katli³, Türkistan bölgesindeki iç karışıklıklar ve 1921 yılı İdil-Ural bölgelerinde baş gösteren kıtlık vb. hadiseler Taktaş'ı yenilikçi bir yeni dünya eylemine iter. Alimcan İbrahimov'un ise Taktaş hakkındaki "Taktaş'ın, böyle bir dönemde tüm eski düzenin, tanrıların, şâhların ve yasaların yıkıldığı bir zamanda sahneye çıkması kaderdi" (Habutdinova, 2015, s. 271) sözleri de Kazan Tatar edebiyatında Hadi Taktaş' yüklenen anlamın özeti niteliğindedir. Kâbil'in doğumu Allah'ın Âdem ve Havva'ya olan sevginin tezahürüdür. Okuyucular onu Allah'tan ve yoksulluktan mustarip olan ve merhamet dilediği bir anda tanır. İdea ile karşılaşma, kahraman için dönüm noktası olur. Önceleri sadece kaderine isyan etmekle ve sızlanmakla dışa vurulan memnuniyetsizlik, artık açık bir şekilde Tanrı'ya baş kaldırı haline gelir.

Tanrı kutsal ve kudret sahibidir. Tüm âlemi, canlıları yoktan var eden Tanrı'dır. Bu gerçeklikte bakıldığı zaman Kâbil'in yaptıkları imansızlıktır ve sert bir şekilde eleştirilir. Fakat dönemin gözünden değerlendirildiği vakit durum bambaşkadır. Tanrı kötülüğü ve adaletsizliği simgelerken İdea ve Kâbil ise kötülüğe, haksızlığa karşı baş kaldıran bir güç olarak tasvir edilir. Azat Ahmedullin ise bu durumu "Bunlar şair için o dönemde Rusya'da hüküm süren hukuksuzluk, zulüm, emekçilerin acınacak hâli ve bireyin ezilmişliğine dair toplum düzenine karşı duyulan hoşnutsuzluk hissini yansıma şeklidir" (Şaehov, 2016, s. 67) sözleri ile açıklar.

Eserde "gök" olarak imgelenen güç, o dönemde Bolşeviklerin eline geçen iktidardır. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra beklenen refahın gelmemesi ve toplumsal düzenin sağlanamaması Taktaş'ı isyana sürükler. Toplum içinde sınıfsal ayrılığın kalkmadığı bu dönemde adaletsizlik devam etmektedir. Ayrıca yaşanan kıtlık nedeniyle de on binlerce insanın ölümü şairi daha çok tetikler. İktidar topluma yardım etmemektedir ve bütün taleplere ve yardım isteklerine de karşılık vermemektedir. Taktaş'ın dizelerinin bir bölümünde yer verdiği ve uyumadığını vurguladığı "kaplan, ayı, kurt, yılan" imgeleri ise yine ülkedeki düzensizliğin göstergesidir. İktidarın emirlerine boyun eğerek yaşamak zorunda olan halk, yırtıcı varlıklar ile imgelenen güçler tarafından sömürülmektedir (Şaehov, 2016, s. 67). İşte tam bu noktada eserde Kâbil ile imgelenen mücadeleciler ve baş kaldıran bireyler ortaya çıkmaktadır. Bu karakterler aracılığıyla adaletsizliğe ve eşitsizliğe başkaldırılmaya başlanır, yıllar geçtikçe de Sovyet hükümetinin izlediği politikalarla birlikte olumlu anlamda gelişmeler yaşanır. Nitekim toplum üzerindeki bu baskı ve adaletsiz yönetim anlayışı değişmeseydi isyanlar artacak, Bolşevikler gökten yani iktidardan düşürülecekti.

Yeryüzü Oğullarının Trajedisi eserinde dikkat çeken bir başka kısım ise Hadi Taktaş'ın öngörüleridir. Nitekim bu durumu Maksimovna Gaynetdin ise Hadi Taktaş'ın

³ Kolesov tarafından 1918 yılında Buhara Emirliği'ni kontrol altına almak için düzenlenen seferde çok sayıda Buharalı katledilir (Alpargu, 2025).

totalitarizmi ve kişi kültünü önceden sezmiş olması (Şaehov, 2016, s. 67) ile açıklar. Hadi Taktaş'ın eserindeki öngörüsünü Kâbil'in konuşmalarından çıkarabilir.

Мин, тилергән юлбарыстай,
Алда ит, каннар күрәм.
Канга манчылыган кәфеннәрдә
Үлек жаннар күрәм (Taktaş, 2007, s. 29)

*Ben öfkelenmiş kaplan gibi
Önde et kanlar görüyorum.
Kana bulanmış kefenlerde
Ölü canlar görüyorum.*

Bu karanlık çağda, herkes yakınlarından ve dostlarından vazgeçmeye mecbur bırakılırlar. Çünkü iktidar tarafından birlik ve beraberlik tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Yine bu dönemde Stalin'e karşı çıkan herkesi sürgün ve ölüm beklemektedir. Anlaşılacağı üzere Kâbil gibi bireylere toplumda yer yoktur.

Eserde İdea olarak yer verilen karakter ise mutlu ülke vaatleri ile dönemin iktidarının halka vaat ettiği komünizm ideolojisi ile özdeşleştirilebilir (Şaehov, 2016, s. 68). Kâbil karakterinin eserde bireyin özgür ruhu şeklinde imgenlenmesi ise insanın köle olmaması gerektiğini, onun iyi yaşamı hak ettiğini imgeler. Bu maksatla iktidarın halkı anlaması, onun düşünce ve niyetlerini, istek ve hayallerini dikkate alarak hareket etmesi gerekir. Aksi takdirde halk sonsuza dek sabredemeyecek, er ya da geç silaha sarılacaktır.

Kazan Tatar edebiyatı eserlerinde isyancılık, 20. yüzyılın başlarında özellikle Doğu edebiyatına yakınlık duyulan ve felsefi düşüncelerin etkili olduğu bir dönemde sık görülmektedir (Çetin, 2006, s. 146). 1917 yılından sonra Tatar edebiyatında bu temayı devam ettiren ve güçlendiren Hadi Taktaş'tır. Yeryüzü Oğullarının Trajedisi eseri de sınıfsal farklılık ve dinî tahammülsüzlük (Şaehov, 2016, s. 69) ile kaleme alınmıştır. Kâbil'in mücadelesi toplumun mücadelesi olarak okuyucunun karşısına çıkar.

Hadi Taktaş'ın şiir ile dramayı harmanlayarak toplumsal gelişimin diyalektiğini kapsamlı bir şekilde kavrayarak kaleme aldığı Yeryüzü Oğullarının Trajedisi eseri, Tatar edebiyatının önemli sanat örnekleri arasında yer alır (Khabutdinova, 1999, s. 91). Taktaş'ın derinlemesine düşünülmüş, karmaşık imgelerin iç içe geçtiği yapıtlarından biri de *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi*'dir. Ekim Devrimi ile birlikte yaşanan gelişmeleri ve yaşanan zorlukları kendine has üslubu ile yorumlayan yazar, toplumun sıkıntılarına kayıtsız kalmaz, dinî ve mitolojik temalarla bireyin özgürlük sorununu ahlaki temellerde felsefi açıdan aktarır (Khanzafarov, 2022, s. 53). Tatar toplumunun yaşamını realist bir şekilde tasvir eden Taktaş'ın bütün eserlerinde de toplumun düşünceleri, duyguları ve arzuları ile kötülüğe karşı olan mücadelesi yansıtılır (Vahitova, 2022, s. 27).

Sonuç

Erken Sovyet dönemi Kazan Tatar edebiyatında önde gelen isimler arasında yer alan ve kendine has üslubu ile halk üzerinde etkili bir şair olan Hadi Taktaş, imkansızlıklarına ve dönemin zor şartlarına rağmen edebiyat ile olan bağını hiçbir zaman koparmaz. Gittiği her yerde edebiyat alanında çalışmalarda bulunur. Otuz yıl gibi kısa bir ömre birçok tiyatro, makale, şiir, deneme ve gazete çalışması sığdıran Hadi Taktaş, Kazan Tatar edebiyatında rol modelleri arasındadır. Ortaya koyduğu eserlerle yalnızca kendi dönemi için değil kendisinden sonraki kuşakların da edebi dünyasında ilk sıralarda yer alır.

I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan kıtlık, toplum üzerinde yürütülen baskıcı ve cezalandırıcı yönetim anlayışı Tatar toplumunda derin izler bırakır. Bu dönemde kaleme alınan eserlerde de bu izlerin yansımaları görülür. Taktaş'ın kaleminden neşredilen *Açlık Patşa* (Açlık Padişahı) 1920, *Külegeler* (Gölgeler) 1922, *Nəlät* (Nalet) 1922, *Cir Ulları Tragediyasə* (Yeryüzü Oğullarının Trajedisi) 1923 ve *Sin Doşmanım Minem* (Sen Düşmanım Benim) 1929 eserleri manevi yönelimini yitirmiş ve gelenek göreneklerine ihanet ederek baskılara boyun eğen bireylerin trajedisini konu edinmektedir. Özellikle 1920'li yıllarda Tatar şiirinde farklı bir bakış açısının yaratılması ve yenilikçi üslubun benimsenmesinde önemli etki bırakan Taktaş, yaşadığı dönemin problemlerini, toplumsal sorunlarını ve bireyin toplum

içindeki rolünü eserlerinde konu edinir. Toplumu derinden sarsan siyasi baskılar, kitlesel açlık sorunu, kültürel yozlaşma ve özellikle de bireyin bunalımı Hadi Taktaş'ın eserlerinde tema olarak belirlenir. Yeryüzü Oğullarının Trajedisi eseri de bu bağlamda değerlendirildiği vakit şairin bu çalkantılı dönemi edebi ve felsefi açıdan eleştirdiği görülmektedir

Şiir türünün sanatsal zenginliğinin artırılmasında başarılı işlere imza atan Taktaş'ın kendi dönemiyle sınırlı kalmayan ve kendisinden sonraki nesillere de bir yol gösterici rehber olan eserlerinde dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik şartların izleri de görülmektedir. Toplumun durumunu ve bireyin iç dünyasını lirik tarzda romantizm etkisinde eserlerine işler. Toplumsal meseleleri ve bireyin toplum içinde rolünü derinlemesine analiz ettiği ve karmaşık felsefi bir tarzda keleme aldığı eserleri arasında dikkat çekenlerden biri de *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi* eseridir. Özellikle Ekim Devrimi ile birlikte meydana gelen küresel değişimlerle birlikte hayat şartlarının daha da zorlaşması ve insanî ideallerin zamanla olumsuz yönde evrilmesi eserin ana teması olarak belirlenir. Taktaş'ın bu meselelere kayıtsız kalmadığı birçok eserinde açıkça anlaşılmaktadır. Eserde bireyin trajedisi yalnızca kişisel bir çöküşün ve yozlaşmanın tezahürü değildir. Birey üzerinden toplumun siyasal bağlamda sorunları da ele alınır. Taktaş, *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi* eserinde dinî ve mitolojik temalarda bireyin özgürlüğünü ve dolayısıyla da toplumun kurtuluşunu ahlaki temelerde felsefi bir açıdan ele alır. Hâbil karakteri, toplumda bireyin ahlaki sorumluluğunu ve iradesini sorgularken; Kâbil karakteri ise başkaldıran ve isyanıyla direnişe yönelen figürdür. İki karakter arasındaki çatışma ile Taktaş, eski ve yeni, gelenekçilik ve modern anlayış, ilahî ve dünyevi değerler arasındaki çatışmayı tasvir eder. Aynı zamanda *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi* eseri Tatar edebiyatında geleneksel şiir anlayışına da bir başkaldırı niteliğindedir. Geleneksel şiir yapısından ayrılan Taktaş'a göre eski dönemlerden beri yüzlerce şair tarafından kullanılagelen klasik Tatar şiir üslubu yıkılmalıdır (Khabutdinova M., 1998). Söz konusu eserinde de geleneksel yapıyı ve ezgiyle okunan şiir tarzını terk ederek gündelik konuşma edasında halk deyişi formatıyla monologlara başvurur. Nihayetinde de Tatar şiiri için yeni bir şiirsel yapı ve ritmik örnek oluşturur.

Yeryüzü Oğullarının Trajedisi, dram ve trajedi üzerine kurgulanan bir eserdir. Bireyin yaratılışı ve ilk günahı işlemesi üzerinden tasvir edilen olay örgüsünde baş karakter Kâbil'in işlediği suç onun bir kurban olması ile de bağdaştırılmaktadır. Onun suç teşkil eden düşünceleri ve tercihleri sonucunda başına gelenler dram ve trajedi örnekleridir. Eserde tasvir edilen gök ve yeryüzü figürleri dönemin iktidarı ve toplum olarak düşünülür. Ekim Devrimi sonrası devrim önderlerinin toplumu sürüklediği karanlık günlerin sonucu olarak "kanlı tarlalar" tasviri üzerinden tepki gösteren Taktaş, eserinde isyancı bir karakter olarak yer verdiği Hâbil'in başkaldırısıyla aslında eser aracılığıyla kendisinin toplumun içinde bulunduğu duruma, sosyal adaletsizliğe ve eşitsizliğe olan tepkisini dile getirir.

Muhtelif görüşlere göre Taktaş'ın 1915 yılında kaleme almaya başladığı eserini 1921 yılında son hâline getirir. 12 Nisan 1923 yılında da Tatar Devlet Tiyatrosunda sahneye konan eserde İdea karakterini şairin kendisi oynar. Birbirinden bağımsız manzum parçalar hâlinde kaleme alınan bu eserde Hadi Taktaş, Tatar tiyatrosuna da oldukça önemli bir yapıt kazandırır. Ayrıca tiyatro sahnesine taşınmasıyla birlikte de Hadi Taktaş'ın sanatçı kişiliğindeki çok yönlülüğü anlaşılmaktadır. Eserin hem yazarı hem de oyuncusu olan Taktaş'ın bu yönüyle de eserle kuvvetli bağ kurduğu ve onu içselleştirdiği görülür.

Şairin drama türü ile şiiri ustaca harmanlaması sonucunda ortaya koyduğu bu eserde, diğer çalışmalarında da olduğu gibi toplumsal meseleleri detaylı bir şekilde alımlar ve gerçekçi bir şekilde ortaya koymaya çalışır. Bireyin duygularını, düşüncelerini ve toplumun kurtuluşuna dair mücadelesini yansıtır. Birey-toplum-devlet üçgeninde ahlaki, felsefi ve estetik bir bakış açısıyla toplumsal sorunlara değinen Taktaş'ın, dönemin tarihsel gerçekliğinde bireyin trajedisini işlediği bu eseri, Tatar edebiyatı adına da modern bakış açısının önünü açan bir dönüm noktası olarak değerlendirilir. Tematik mahiyeti, yenilikçi

kimliği ile *Yeryüzü Oğullarının Trajedisi*, bir şiir ve tiyatro eseri olmasının yanı sıra kaleme alındığı dönemin ruhunu yansıtmaya ve geleceğe dair de merak edilen sorulara cevap araması sebebiyle edebi bir manifesto niteliği de taşımaktadır.

Kaynakça

- Alpargu, M. (2025). Buhara Hanlığı (1500-1920). [https://turkdunyasiansiklopedisi.gov.tr/detay/6611/Buhara-Hanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-\(1500-1920\)](https://turkdunyasiansiklopedisi.gov.tr/detay/6611/Buhara-Hanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-(1500-1920)) (Erişim Tarihi: 09.08.2025)
- Boyarova, F. (2022). Taktaş okumaları. *Tatar Dili ve Tatar Edebiyatı Öğretmenlerinin Cumhuriyet Konferansı*. 1-10.
- Çetin, Ç. Z. (2006). Tatar Edebiyatının gelişimi. *Akademik Bakış Dergisi* (9), 138-151.
- Galimullin, F. (2019). Hadi Taktaş'ın Moskova'da geçirdiği aylar: Çağdaşı Naki İsanbet'in gözünden. *Yüzyılların Sesi* (1), 181-192.
- Ganieva, F., Yarullina, R., ve Sammarova, A. (2007). *Tatar dramaturgları*. Tataristan Kitap Neşriyatı.
- Habutdinova, M. (2015). Yeryüzü Oğullarının Trajedisi'nde Hadi Taktaş'ın yenilikçiliği. *Filoloji ve Kültür Dergisi* (2), 270-274.
- Həsənov, M., Əhmədullin, A., Galimullin, F., Nurullin, İ. (1975). *Tatar Sovyet Edebiyatı 10. sınıf dersleri*. Tataristan Kitap Neşriyatı.
- Karataş, M. (2024). *Hadi Taktaş ve seçme şiirleri (inceleme-metin-aktarma)*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bartın Üniversitesi.
- Khabutdinova, M. (1999). *Hadi Taktaş'ın eserlerinde kişilik sorunu*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Rusya Federasyonu Yüksek Tasdik Komisyonu.
- Khabutdinova, M. (1999). Taktaş Hadi. <https://tatarica.org/tat/razdely/kultura/literatura/shheslr/taktash-adi> (Erişim Tarihi: 03.09.2025)
- Khanzafarov, N. (2022). *Tatar Dramturgiyası*. Tataristan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi.
- Kurban, R. (2013). Kader kurbanları. <https://haberiniz.com.tr/kose-yazari/roza-kurban/yazi/kaderin-kurbanlari/> (Erişim Tarihi: 03.09.2025)
- Maksud, M. (1923). *Tatar Tiyatrosunda Yeryüzü Oğulları*. Bizim Bayrağımız.
- Öztürk, G. (2016). Türkistan'da Ceditçilik ve Basın Faaliyetleri. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 95-115.
- Polat, Ü. (2016). Yeni dönem Tatar edebiyatından bir isim: Gamil Afzal ve Afzal'ın Tatar şairlerine ithaf ettiği şiirleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 73-78.
- Şaehov, L. (2016). *Tatar şiiri trajedisi*. Tataristan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi.
- Taktaş, H. (2007). *Aşk tövbesi*. Tataristan Kitap Neşriyatı.
- Vahitova, D. (2022). Hadi Taktaş'ın eserlerinde tematik hareket (invektif) kelime grupları. *Dil Teorisi ve Kültürlerarası İletişim*, 1(44), 25-33.
- Velieva, Z., Galiev, M., Mişnegulov, H., İbrahimov, T., Şakirov, İ., Shaekhov, L., ve Fethetdinova, F. (2010). *Hadi Taktaş eserler*. Tataristan Kitap Neşriyatı.
- Yakhina, G. (2007). *Edebiyat 10*. Maarif neşriyatı.

Extended Summary

Hadi Taktash (1901–1931) is widely recognized as a seminal figure in early 20th-century Tatar literature, whose contributions significantly shaped the trajectory of both Tatar poetry and drama during a time of profound social and political transformation. Born in the village of Sırkıdı in the former Tambov Governorate, Taktash's life, though tragically brief—spanning merely thirty years—was marked by prolific creative activity and enduring influence. His literary career unfolded against the backdrop of seismic historical events, including the devastation of World War I and the radical upheaval of the 1917 Russian Revolution, both of which profoundly affected the Tatar people and their cultural identity.

From his earliest educational experiences, Taktash exhibited a deep engagement with literature and a keen awareness of the social, political, and economic challenges that his community faced. His oeuvre reflects a

conscious and deliberate response to these challenges, wherein he sought to articulate the tensions between individual agency and collective destiny, tradition and modernity, and repression and resistance. His poetic voice emerged as both a reflection of and a reaction to the turbulent realities of his time, providing a critical commentary on oppression and a call for intellectual and artistic emancipation.

The formal beginning of Taktash's literary production is generally marked by his 1916 poem *Azrailler* (The Azraels), which sets the tone for his subsequent works characterized by their thematic boldness and stylistic innovation. The intersection of personal and political themes in his poetry—ranging from intimate explorations of love to broader reflections on war and revolution—resonated deeply with his contemporaries and established him as a pioneering figure in Tatar Soviet literature. His works not only served as artistic expressions but also as guiding frameworks for subsequent generations of Tatar poets and intellectuals seeking to navigate the rapidly changing cultural landscape.

Scholars typically divide Taktash's literary career into two principal phases: the early period (1916–1922) and the mature period (1922–1931). It was during the latter period, particularly throughout the 1920s, that he produced many of his most significant and enduring works, solidifying his central role within the Tatar literary milieu. Among these, *The Tragedy of the Sons of the Earth* (1921) stands out as a landmark text, distinguished by its ambitious scope and innovative engagement with existential and societal questions.

The Tragedy of the Sons of the Earth constitutes a pioneering effort to fuse indigenous Tatar cultural motifs with the formal structures and thematic concerns of classical tragedy, thereby creating a unique synthesis that speaks both to local identities and universal human experiences. Central to the work is the exploration of the perennial conflict between the individual and society, a theme that resonates across literary traditions but is here given a distinctive articulation through the lens of Tatar history and culture. Drawing upon narratives from sacred scriptures, Taktash reinterprets these stories in a manner that reflects the lived realities and cultural norms of the Tatar community, blending myth and modernity to offer a multilayered and nuanced perspective.

The structural framework of the work reveals the influence of ancient tragic conventions, particularly through the use of the chorus and the delineation of hero figures. In this context, the chorus functions as the collective voice of society, embodying communal values and collective consciousness, while the heroes symbolize individual agency and internal conflict. This juxtaposition enables Taktash to dramatize the tension between societal expectations and personal desires, an enduring human dilemma that gains renewed poignancy in the socio-political context of early Soviet Tatarstan. Taktash's profound psychological insight into the inner lives of his characters, combined with his adept incorporation of religious myths and tragic motifs, enriches the dramatic texture of the work and distinguishes it within the Tatar literary canon. His innovative blending of form and content not only advances the formal development of Tatar poetry but also expands its thematic horizons, paving the way for future experimentation and artistic exploration.

The significance of *The Tragedy of the Sons of the Earth* lies not only in its formal and thematic innovations but also in its enduring cultural resonance. The work captures the zeitgeist of a society grappling with rapid transformation and cultural negotiation, serving as both a mirror and a critique of the historical moment. Its layered narrative structure and rich symbolic language invite ongoing interpretation and scholarly engagement, securing its status as a masterpiece of Tatar literature.

Beyond this work, Taktash's broader poetic style is characterized by its bold metaphorical language, rhythmic versatility, and emotional intensity. He exhibited a remarkable sensitivity to the socio-political milieu of his time, channeling the aspirations and anxieties of his community into poetic form. His ability to navigate between national cultural identity and the demands of revolutionary change positions him as a critical figure in the evolution of Soviet-era Tatar literature.

Despite the brevity of his life, Hadi Taktash's legacy endures through his contributions that encapsulate both the specific historical experiences of the Tatar people and the universal struggles of humanity. His synthesis of traditional motifs and modernist techniques offers a model of artistic innovation grounded in cultural rootedness. As such, he remains a vital subject of study for scholars interested in the intersections of literature, culture, and history in early Soviet Central Asia.

In conclusion, the life and work of Hadi Taktash embody the complexities and possibilities of cultural production during a period of dramatic social upheaval. *The Tragedy of the Sons of the Earth*, as his most ambitious work, exemplifies his artistic vision and intellectual depth, standing as a testament to his enduring influence on Tatar literary history. By bridging national identity and universal themes, Taktash not only contributed to the formation of a Soviet Tatar literary canon but also articulated a poetic language capable of addressing the profound existential questions of his time and beyond.